

مجموعه حقوق زن - قسمت دهم حق تعلیم و تحصیل زن

تتبع و نگارش: رستم پیمان

یادداشت:

زن بحیث یک انسان دارای حقوق متعدد است و از طرف دیگر، صحبت کردن از حقوق زن به صورت عام تمام حقوق را در بر می گیرد که یک شخص بحیث یک انسان دارا است. بناً تعداد حقوق که در این مجموعه درج گردیده اند، به هیچ صورت جامع افراد نمی باشند.

از طرف دیگر؛ بحث مفصل پیرامون هر حق زن بسیار گسترده بوده و سیاه کردن چند صفحه در این مجموعه به معنی پوشش کلی حقوق متذکره نمی باشد. بل بحث مختصر است که فقط می توان آنرا یک رویکرد گذرا یاد کرد.

در این مجموعه کوشیده شده است که هر حق با در نظر داشت اصول علمی حقوق تعریف شده و بعداً پیرامون آن از چهار منبع مهم (قانون، آیات قرآن کریم، احادیث رسول الله و کنوانسیون های بین المللی) اسناد جمع کردند و در اخیر هم، موضوع مرتبط تحت عنوان «متفرقه» درج گردد.

«مجموعه حقوق زن» در قالب 16 قسمت بدست نشر سپرده خواهد شد. نگارنده از تمام اشخاص که این مجموعه را مطالعه می کنند، صمیمانه خواهشمند است که لطف نموده نظریات شان را پیرامون کمی و کاستی های آن با نگارنده از آدرس های ذیل شریک سازد.

Rustam.paiman@gmail.com

www.rpaiman.blogspot.com

0093-799-810766

فصل سوم حقوق غیر مالی زن

تعریف حقوق غیر مالی

حقوق غیر مالی عبارت از صلاحیت و امتیازی است که هدف از آن رفع نیازمندی های عاطفی و اخلاقی انسان بوده، ارزش داد و ستد را نداشته و قابلیت تقویم به پول و مبادله به مال را ندارد. (1)

اول: حق تعلیم و تحصیل زن

گفته اند، اگر علم در دورترین نقطه جهان باشد، باید که آموخت. علم است که تنها راه نجات انسان از جهل، فقر، بی دینی و .. است. آموختن علم تنها از آن مردان نیست، بل زنان هم میتوانند که به مکتب روند و به پوهنتون آیند.

تعریف حق تعلیم و تحصیل زن:

حق تعلیم و تحصیل زن عبارت از آن نوع حقوق زن می باشد که بر اساس آن؛ زنان حق تعلیم، تربیه و تحصیل را دارند. حق تعلیم و تحصیل زن یکی از اساسی ترین حقوق بشری زن می باشد که در تمام منابع شرعی، قوانین نافذ مربوطه و اسناد بین المللی تسجیل گردیده است.

مبنی حق تعلیم و تحصیل زن:

الف) آیت: پروردگار متعال با تأکید بر مقام علم و عالم می فرماید: "هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ" (2)؛ ترجمه: " آیا کسانی که می دانند با کسانی که نمی دانند، برابرند؟" و نیز می فرماید: " إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ" (3)؛ ترجمه "از میان بندگان خداوند، فقط دانشوران از او خوف و خشیت دارند." نخستین آیاتی که بر پیامبر اکرم(ص) نازل شد، حاوی کلماتی در بزرگداشت علم و گرامیداشت آن به عنوان یکی از بزرگ ترین و نخستین نعمت های الهی بر انسان بود. " اَقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ" (4)؛ ترجمه: "بخوان و پروردگار تو بس گرامی است. همان که با انسان را آموزش داد. به انسان چیزی را که نمی دانست، آموخت." هر چند اسلام تأکید خاصی بر یادگیری علوم اسلامی و مسائل مرتبط با آن دارد، ولی به آموزش سایر انواع علوم و فنون

نیز، تشویق نموده است. از این رو در رأس رشته های مختلف علمی و هنری، جمع کثیری از علمای اسلامی قرار دارند و هیچ شاخه ای از رشته های مختلف علمی نیست جز آنکه به زیور کتاب های ارزشمند دانشمندان اسلام، زینت یافته باشند. امروزه بسیاری از این کتاب ها، هنوز هم از مهم ترین منابع مرجع به شمار می روند. از این رو اسلام، زن و مرد را در حق تعلیم و تحصیل مساوی می داند و برای زن در این زمینه همان حقی را قائل است که برای مردان قائل شده است.

(ب) حدیث: از منظر اسلام، زن و مرد، در ذات و طبیعت بشری مساویند؛ به این معنا که هیچ یک را بر دیگری از حیث عناصر سازنده ماهیت انسانی و خلقت بشری، رجحانی نیست؛ بلکه هر آنچه که موجب برتری هر مرد یا زنی بر دیگری می شود، اموری خارج از ماهیت و حقیقت مشترک میان آن دو است؛ اموری که آن را باید در توانمندی، علم، اخلاق و غیره جست و جو کرد. اسلام هر واحد انسانی را در حدود توانمندی ها و استعدادها و امکانات، برخوردار از حق تعلیم و تحصیل می داند. تأکید بر استیفای این حق تا حدی است که در مواردی که پای یادگیری و اجابات دینی و یا حتی پاره ای نیازمندی های دنیوی به میان می آید، این حق، به تکلیف بدل می شود. از این رو پیامبر (ص) فرموده اند: "تعلم العلم فریضة علی کل مسلم و مسلمة" ترجمه: "فراگیری علم بر هر مرد و زن مسلمانی فرض است". هم چنان پیامبر اکرم (ص) در مورد تعلیم و تحصیل کنیزان، تأکید ویژه ای داشته است؛ چنان که در روایتی در صحیح بخاری بخاری (5) نقل شده است: "ایما رجل کانت عنده ولیدة (ای جاریه) فعلمها فأحسن تعلیمها و أدبها فأحسن تأدیبهها، ثم اعتقها و تزوجها فله أجران"؛ ترجمه: "هر مرد [مسلمانی] که کنیزی در اختیار داشته باشد و او را به خوبی آموزش دهد و ادب نماید، سپس آزادش کند و با او ازدواج نماید، از دو پاداش برخوردار خواهد بود." شواهد تاریخی و روایی بسیاری در دست است که نشان می دهد زنان عرب از آغاز دوران تمدن اسلامی از فضای خوبی برای فراگیری علوم برخوردار بوده اند. لذا در رشته های مختلف همانند: علوم قرآن، حدیث، فقه، لغت و بسیاری دیگر از معارف و دانش ها، درخشیدند و حتی بسیاری از شخصیت های مرد و زن در محضر پیامبر آموزش دیدند. ابن خلکان (6) نقل کرده است که سیده بانویی صاحب نام و مقام در مصر بود و جلسه درسی و علمی باشکوهی داشت که امام شافعی نیز در مجلس او شرکت می جست و از او حدیث می آموخت. ابو حیان (7) نیز از میان اساتید خود، به نام سه زن اشاره کرده است: مونسه ابوبیسه، برادرزاده صلاح الدین ایوبی؛ شامیه تیمیه و زینب دختر عبداللطیف بغدادی. همچنین به گواهی تاریخ، زنان مسلمان اعم از آزاد و کنیز در طول عصرهای متمادی پیشتازان رشته های مختلف علوم اعم از قرآن، حدیث، فقه، ادبیات و بسیاری دیگر از معارف و فنون بوده اند. مقری (8) در کتاب معروف خود، نفع الطیب نام تعدادی از این زنان را ذکر نموده است. یکی از این زنان که کنیز ابن مطرف لغوی بوده است، عروضیه نام دارد. وی نحو و لغت را از ارباب خود آموخت و در ادبیات و به ویژه عروض و قافیه سرآمد شد. همچنین ابن خلکان در دائرة المعارف وفيات الاعیان و ابناء الزمان مشهور تاریخی خود از زنان اندیشمندی فراوانی یاد کرده است که یکی از آنان، شهده الکاتبه نام دارد. وی در ادبیات و خط، بنام بود و بسیاری از اندیشمندان از دانش آموختگان محضر درس می باشند.

(ج) قانون: قوانین افغانستان خصوصاً قانون اساسی توجه ویژه به حق تعلیم و تحصیل مبذول داشته و مواد متعددی در این قانون به حق تعلیم و تحصیل به صورت مستقیم و یا غیر مستقیم تخصیص داده شده اند.

ماده چهل و سوم قانون اساسی، تعلیم (و تحصیل) را حق تمام اتباع افغانستان دانسته که تا مقطع لیسانس در مراکز تعلیمی و تحصیلی دولتی به صورت رایگان از طرف دولت ارائه می گردد. و همچنین مطابق به بند دوم این ماده دولت افغانستان موظف است تا برای تعمیم معارف به صورت متوازن در سرتاسر افغانستان و تأمین تعلیم اجباری تا سطح متوسطه، پلان های مؤثر طرح و تطبیق نماید.

در کنار ماده فوق که صراحتاً به حق تعلیم و تحصیل اشاره دارد، مواد متعددی دیگر نیز در این قانون به حق تعلیم و تحصیل تأکید دارند. که ذیلاً بعضی شان به صورت خلاصه ذکر می گردند:

توجه بیشتر از پیش و پیش به تعلیمات و تحصیلات دینی در کنار تعلیمات مکتبی و پوهنتونی (البته این به معنای غیر دینی بودن تعلیمات و تحصیلات مکتبی و پوهنتونی نیست. بل، هدف تفکیک مدارس دینی از مکاتب و پوهنتون ها می باشد) در جوامع اسلامی مانند افغانستان یکی از اشد ضروریات بوده و بنا بر درکی این حقیقت است که ماده هفدهم قانون اساسی، دولت افغانستان را مکلف نموده تا تدابیر لازم را برای انکشاف تعلیمات دینی، تنظیم و بهبود مساجد، مدارس و مراکز دینی اتخاذ نماید. دولت افغانستان بر علاوه اتخاذ تدابیر لازم برای بهبود مراکز آموزشی دینی، مکلف است که نصاب واحد تعلیمی را بر مبنای احکام دین مقدس اسلام و مطابق به فرهنگی ملی و اصول علمی؛ طرح و تطبیق نماید (9).

بر علاوه ماده های فوق قانون اساسی که بر حق تعلیم و تحصیل به صورت عموم برای مرد و زن اشاره دارند، بعضی دیگر از مواد قانون اساسی مستقیماً بر حق تعلیم و تحصیل زن تمرکز نموده و می فرماید: "دولت مکلف است به منظور ایجاد توازن و انکشاف تعلیمی برای زنان، بهبود تعلیم

کوچیان و امحای بی سوادی در کشور، پروگرامهای مؤثر طرح و تطبیق نماید." (10) از فحوای ماده فوق می توان این چنین برداشت نمود که در گذشته زمینه تعلیم و تحصیل برای زنان حد اقل مانند مردان مساعد نبوده و قانون اساسی برای جبران آن، توجه بیشتر بر حق تعلیم زنان مبذول داشته است.

هم چنان قانون اساسی در سایر مواد خویش که متواتر بر انکشاف متوازن، تأمین حقوق حقه مردم و سایر موارد که همه بر تأمین حقوق مردم تأکید دارند، بحث نموده است.

ممانعت از استحقاق حقوق تعلیم و تحصیل زن یک عمل جرمی بوده و مطابق به ماده سی و پنجم قانون منع خشونت علی زن، مرتکب آن حسب احوال به حبس قصیری که از شش ماه بیشتر نباشد، محکوم می گردد.

د) کنوانسیون های بین المللی: حق تعلیم و تربیه از جمله حقوق می باشد که بیشتر از سایر حقوق به آن در کنوانسیون های مرتبط توجه شده است.

طبق ماده نهم اعلامیه حقوق بشر اسلامی، طلب علم یک فریضه است و آموزش یک امر واجب است بر جامعه و دولت لازم است که راهها و وسائل آن را فراهم نموده و متنوع بودن آن را به گونه ای که مصلحت جامعه را بر آورد، تأمین نماید و به انسان فرصت دهد که نسبت به دین اسلام و حقایق هستی معرفت حاصل کند و آن را برای خیر بشریت بکار گیرد.

ماده بیست و ششم اعلامیه جهانی حقوق بشر در مورد حق تعلیم و تربیه می فرماید: "الف) هر کس حق دارد از تعلیم و تربیت استفاده کند. تعلیم و تربیت باید دست کم در مورد آموزش ابتدایی و اساسی رایگان باشد. تعلیمات فنی و حرفه ای باید برای همه ممکن باشد. دسترسی به تعلیمات عالی به باید برای همه و بنا به شایستگی هر کس امکان پذیر باشد. ب) هدف تعلیم و تربیت باید شکوفایی کامل شخصیت بشری و تقویت احترام به حقوق بشر و آزادیهای اساسی باشد. تعلیم و تربیت باید حسن تفاهم و گذشت و دوستی بین همه ملتها و همه گروهها از هر نژاد یا هر دین، همچنین گسترش فعالیت های ملل متحد را برای حفظ صلح تسهیل کند. ج) پدر و مادر برای تعیین نوع تعلیم و تربیت فرزند خود حق اولویت دارند."

متفرقه (لیسه عالی حبیبیه؛ اولین لیسه افغانستان):

ابن لیسه در زمان حبیب الله خان فرزند امیر عبدالرحمن خان در سال 1282 خورشیدی تأسیس گردید. امیر حبیب الله خان نسبت به پدرش در عرصه تحولات فرهنگی مؤثر تر بود. گفته شد که تحولات فرهنگی به شکل جدید در زمان امیر شیر علیخان ایجاد شد. با سرنگونی حکومت او و سرکار آمدن امیر عبدالرحمن خان، نه تنها هیچ گامی در جهت رونق فرهنگ برداشته نشد بلکه فعالیت های که قبلاً شروع شده بود نیز در نطفه خفه گردید. در مدت حکومت او، فقط یک مدرسه دینی بنام مدرسه شاهی کابل، در کابل تأسیس گردید، این مدرسه به احتمال زیاد در سال 1300 قمری بوجود آمده است که غرض از تأسیس آن هم توجیه اعمال امیر بوده است. در طول 21 سال زمامداری امیر عبدالرحمن، در سراسر افغانستان حتی 20 عنوان کتاب هم به چاپ نرسیده است.

دوره عبدالرحمن را، دوره ظلمت و تاریکی نامیدند، به گفته مرحوم غبار، هیچ نقطه درخشان در تاریخ این عهد، راجع به فرهنگ جدید دیده نمی شود (11)

غبار در ادامه می گوید: "بی اعتنای امیر تاجایی بود که میتوان آن را تعند و تعمد او در جلوگیری از فرهنگ نامید، زیرا امیر عبدالرحمن، از تمدن و فرهنگ جدید در جهان آگاه بود، معهدا یک مکتب ساخت و یک جریده تأسیس نکرد ... برعکس مطبوعات و رسالات خرافی و اساطیری از هند انگلیسی، مثل سیل در افغانستان می ریخت و نسل جوان، کشور را به رجعت به جانب فال گیری و اوهام و تاریکی رهنمون می نمود" (12). اما با آغاز سلطنت حبیب الله، وضعیت فرهنگی کمی بهتر شد و از اقدامات او در این راه تأسیس و ایجاد لیسه حبیبیه بود که دارای سه مرحله ابتدای (ابتدایه)، رشدی (متوسطه) و اعدادی (ثانویه) بود. دوره ابتدایی چهار سال بود، دوره رشدی سه ساله بود. دوره اعدادی هم سه سال بود. علاوه بر خود لیسه، 6 شاخه ابتدای دیگر نیز در کابل دایر شد به نام های چون: مکتب ابتدای باغ نواب، مکتب ابتدای تنور سازی، مکتب ابتدای خانی ها، مکتب ابتدای پرانچه ها، مکتب ابتدای اهل هنود. بعدها یک صنف ابتدای مخصوص شاه زاده گان، دایر شد که به گفته غبار، چهار شاه زاده، در این مکتب ابتدای بود که به امر شاه ناگزیر برای به حد نصاب رساندن کلاس، فرزندان سرداران محمدزائی را به تعداد 14 نفر به کلاس شاهزاده گان آوردند.

مؤخذ قسمت دهم:

1. عبدالقادر عدالت خواه. حقوق فامیل، کابل: انتشارات میوند، 1387.
2. سوره زمر آیه 9.
3. سوره فاطر آیه 28.
4. سوره علق آیات 3-5.
5. محمد بن اسماعیل جعفری (194 - 256 ه.ق)، محدث و فقیه مشهور، در بخارا متولد شد و در سمرقند در گذشت. کتاب معروف وی الجامع الصحیح است که ابن حجر عفرانی، قسطلانی و ابو زید آن را شرح کرده اند.

6. ابن خلکان، احمد البرمکی (1211 - 1282 ه.ق) مورخ مشهور، در اربیل متولد شد و در حلب، دمشق و قاهره تحصیل کرد. دائرةالمعارف مشهور تاریخی او، «وفیات الاعیان و انباء ابناء الزمان» نام دارد.
7. ابوحنیفان توحیدی، علی بن محمد (فوت 400 ه.ق) حکیم و دانشمند شافعی، در شیراز یا نیشابور متولد شد و در بغداد و ری زیست. از وی کتاب های بسیاری از جمله: «الحج العقلی اذاضاق الفضاء عن الحج الشرعی»، «الصدقه و الصدیق»، «المقابسات»، «البصائر و الذخائر» و غیره به جای مانده است.
8. مقری، احمد بن محمد، ابو العباس التلمسانی (فوت 1041 ه.ق)، مورخ، ادیب، متکلم و محدث معروف، در تلمسان زاده شد و در مصر درگذشت. کتاب معروف «نفح الطیب فی غصن الاندلس الرطیب» از جمله کتاب های اوست. (مترجم)
9. ماده 45 قانون اساسی.
10. ماده 44 قانون اساسی.
11. میر غلام محمد غبار. افغانستان در مسیر تاریخ، ص 650.
12. همان اثر. ص 1245.

مؤخذ کلی «مجموعه حقوق زن»:

1. قرآن کریم؛
2. احادیث نبوی؛
3. عبدالقادر عدالت خواه. حقوق فامیل: کابل: انتشارات میوند، 1387؛
4. پوهاند عبدالعزیز. احکام میراث از نگاه فقه و قانون، کابل: اداره علمی نشراتی التقوی، 1421 ق؛
5. حسین وارث آدم. داکتر علی شریعتی، تهران: بنیاد فرهنگی شریعتی، 1385؛
6. مکارم شیرازی. تفسیر نمونه، قم: سمت، 1382؛
7. قانون مدنی افغانستان؛
8. قانون جزای افغانستان؛
9. قانون اصول محاکمات مدنی افغانستان؛
10. قانون کار افغانستان؛
11. قانون منع خشونت علیه زن افغانستان؛
12. وبسایت وزارت عدلیه افغانستان؛
13. وبسایت وزارت امور زنان افغانستان؛
14. وبسایت کمیسیون مستقل حقوق بشر افغانستان؛
15. وبسایت تحقیقاتی حوزه؛
16. وبسایت پژوهش؛
17. وبسایت باشگاه؛
18. منشور سازمان ملل متحد؛
19. اعلامیه جهانی حقوق بشر؛
20. اعلامیه حقوق بشر اسلامی؛